

“BULUT BULUT ÜSTÜNE”: TÜRKÜLERDE BULUT KAVRAMININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

“Bulut Bulut Üstüne”: The Concept of Cloud in Folk Songs

Dilek TÜRKYILMAZ*

Gazi Türkiyat, Güz 2018/23: 137-153

Öz: Türküler halkın içinden çıkmış, halkı tanımlayan ve halka mal olmuş bir müzik türü olup, söylendiği bölgenin tabiatından da önemli ölçüde etkilenmektedir. Tarih boyunca medeniyetleri üzerinde bıraktığı Anadolu türkülerinde bir toplumun günlük yaşamına dair görünümler mecut olduğu gibi, türkünün yakıldığı bölgenin tabiatı ve bu olguya ait pek çok unsur da kendisine yer bulur. Halk hayatının her türlü tezahürünü bulabildiğimiz türkülerde yer alan semboller; insan hayatı ile ilgili duygu, düşünce ve konuları, tabiat olaylarıyla eşleştirmek için kullanılmıştır ve kaynağını yerli kültürden almıştır. Dağlar, rüzgârlar, karlar, ırmaklar, dereler, gökyüzü, ay, bulut, doğal bitki örtüsü vb. gibi daha birçok unsurlar, türkülerimizde konu edilmiştir. Doğa varlıkları türküyü yakanın bakış açısına göre anlam kazanmaktadır. Türküyü yakan duygularını; üzüntüsünü, ayrılık acısını, yalnızlığını adeta doğa varlıklarıyla paylaşılır. Türküyü yakanın kendi ruh halinin tabiata yansıdığını görmesi, acısını doğayla paylaşarak dindirmesi anlamına gelmektedir. Bu makalede gökyüzündeki unsurlardan biri olan bulutun türkülerdeki görünümünü analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkü, tabiat, bulut, kara bulut, duman

Abstract: the Folk song is a kind of music that has emerged from the public, has become a matter of public, describes and defines the people, and is majorly affected by the nature of the region where it is sung. The Anatolian folk music, which has inhabited civilizations throughout history, has views on the daily life of a society, as well as the nature of the region in which it is sung, and many elements belonging to this phenomenon also finds a place for itself. The symbols in the folk songs that we can find every kind of manifestation of public life; has been used to match emotions, thoughts, and subjects related to human life with natural events and it takes its source from indigenous culture. Mountains, winds, snow, rivers, streams, sky, moon, cloud, natural vegetation, etc. and many other elements have been mentioned in our folk songs. Natural beings gain meaning according to the point of view of the person who sings the song. Whom he/she sings the song shares his/her feelings, sadness, separation pain and loneliness with almost natural beings. Seeing that singer's mood has reflected on nature by him/herself means that he relieves his/her pain by sharing it with nature. In this article, the manifestations of the cloud which is one of the elements in the sky will be tried to analyze.

Keywords: Folk song, nature, cloud, dark cloud, smoke

İnsanlık tarihine bakıldığında sosyal çevrenin ve tabiat koşullarının toplumların hayat tarzında, inanışlarında ve sözlü kültür ürünlerinde son derece etkili olduğu hemen fark edilecektir. Özellikle çevresinde olup biten tabiat hadiseleri veya olağanüstü bir takım olaylar, insanların inanma biçimlerinden, yaşam tarzlarına, ortaya koydukları sözlü ve sözsüz her tür sanatsal ürüne yön vermiştir. Gökyüzü ise

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. dturkyilmaz74@hotmail.com. Gönderim Tarihi: 23.10.2018 / Kabul Tarihi: 30.11.2018

ilk insandan bu yana gizemini koruyan, bazı toplumlar tarafından da mistik anlamlar yüklenen bir unsur olmuştur. Gökyüzüne yüklenen bu mistik anlam tarihi süreç içerisinde azalsa da insanların gökyüzünü ve gök cisimlerini tanıma merakı günümüze kadar devam etmiştir.

Eski Türk inanç sisteminde “gök kültü” söz konusu olduğunda ay, yıldız, güneş ile birlikte birtakım gökyüzü hareketlerine de yer verilmektedir. Yani yıldırım, şimşek, gök gürültüsü, sis, bulut ve yağışın etrafında şekillenen inanışların da söz konusu olduğu görülmektedir. Bu gökyüzü hareketlerinden biri olan bulut, dağların başını saran duman görüntüsüyle kısmen dağ kültürüyle bağlantılı olarak da düşünülebilir. Bulut kelimesinin bula-/bola- kökünden türemiş olabileceği düşünülmektedir. Bulut, gökyüzünde su, buz veya toz zerreciklerinin yoğunlaşmasıyla oluşan yığındır. Üretme, yapma, oluşturma kavramlarıyla bağlantılıdır. Kelime kökü bolluk kavramını ihtiva eder. Bolluk getiren demektir. Tunguz ve Mançu dillerinde “bolo” kökü gökyüzünü ve havayı ifade etmekte kullanılır. Türk ve Altay mitolojisinde bulutun koruyucu ruhu “bulud iyesi” veya “bolit iyesi” bulutun koruyucu ruhudur. “Yağmur iyesi” ise yani yağmurun koruyucu ruhu da bulutlara bağlıdır. Bunun dışında dikkat çekici ve bulutlarla ilgili olan iyeler şunlardır; Etin/Eten İyesi: Gök Gürültüsü Ruhü, Ayanga/Ayunga İyesi: Gök Gürültüsü Ruhü, Çakılğan/Çağılğan/Çakın İyesi: Yıldırım Ruhü, Yıldırım/Yıldırak İyesi: Yıldırım Ruhü, Şimşek/Çemşek/Şüşşek İyesi: Şimşek Ruhü, Yaşın/Yışın/Yeşin İyesi: Şimşek Ruhü. Çuvaşların halk inançlarına göre bulutlar topraktan temiz suyu emip, içlerine dolduran büyük kaplardır. Altaylar ise bulutları erkek ve dişi olarak ikiye ayırırlar. Bu anlayışa göre yağmur getiren bulutlar dişidir. Bulut iyesiyle bağlantılı olan “Etin” (gök gürültüsü) sözcüğü Sibiry’a’daki Etin adlı üstün varlığı/ruhu da akla getirmektedir (Karakurt 2011: 84). Sibiry’a mitolojisinde “Güney Göğü”nde yer aldığına inanılan kötü ruhlardan, “Bulut Kızları”, “Uyguur Kızları” adı verilen ruhların da “Bulut İyesi” ile bağlantılı olma ihtimali vardır. Çok eskiden yaşamış ve ölmüş kadınların ruhudur. Gökte dünyaya yakın bir yerde yaşarlar. Yedi kardeş olduklarına inanılır. Saçları dağınık, gözleri şaşır, uzun tırnaklarla ve parçalanmış elbiselerle dolaşırlar. İsimleri Xatan Erimes, Kıraran Kıs, Carık Kıs, Kuyban Kuturuk vb.dir. Bu ruhlar kötülük yayarlar, bunlardan birisi insan ruhuna girdiği zaman o kişinin iyi huyu kaybolur ve ölen kötü kişinin huyunu alır (Yıldız 2008: 87).

Mitolojideki durumuna şimdilik çok kısaca değindiğimiz “bulut” sözlü kültür ürünlerimizden bilmecelerde “Finişli minişli elimden uçtu karşı dağda su içti”, “Gökte horoz ağlar, kanı yere damlar”, “İstanbul’dan berisi kara koyun derisi”, “Minare, minare; minarenin üstünde bir ocak, bunu bilmeyen bu gece ölecek”, “Yaprak kadar hafif, dağlar kadar büyük”, “Dam başına deri serdim bacaklarımı geri serdim”, “Engürünün güründen günler görünmez püründen”, “Dağdan iner dağ kimin, kolları bu dağ kimin, endi bulag başına bağırır oğlak kimi”, “Havada uçar, rüzgardan kaçır, ben gülerim o ağlar” şeklinde yer alırken (Başgöz 1993: 108-109); duman, sis, kör duman, baca ise, “Karşıdan baktım pek çok yanına vardım hiç yok”, “Benim bir

şeyciğim var, avluya çıt demeden girer”, “Bir atım var haşarı, kuyruğu damdan dışarı”, ev üstünde kara koyun”, “Bir ağacım var dalsız budaksız, ben ona nasıl çıkayım elsiz ayaksız”, “Rengi boz havada toz” (Başgöz 1993: 186-188) şeklinde geçmektedir. Şu durumda halk tasavvurunda bulut ve dumanın anlam olarak büyük ölçüde örtüştüğü bilmecelerde de karşımıza çıkan bir durumdur. Bulut ve duman bilmecelerde geçtiği anlamlarına yakın anlamlarıyla türkülerde de kendine geniş ölçüde yer bulmaktadır.

Genel bir çerçevede bakıldığında türküler, Türk halkının yaşantısındaki etkin olayların, duygu ve düşüncelerin, kendi kültür ve sanat anlayışının müzik yoluyla anlatımıdır (Ataman, 2009: 59). Müzik eserlerinin, sadece bir ses sistemine değil, etnolojik bir yapıya bağlı sosyal davranışlara dayandığı söylenebilir. Pek çok müzik ürünü, bir toplumun kimliğini oluşturan kültürün, simgeler ve davranış biçimleriyle dışa vurumudur (Kaplan 2005: 61). Ait olduğu toplumun kültürel özelliklerini en çok yansıtan, toplumsal bir görünüm ortaya koyan müzik ise şüphesiz halk müzikleridir. Anadolu’nun türkülerini halkın hayatından kaynaklanan ürünlerdir. Bu özelliklerinden dolayı türküler, halk kültürü ürünleri içinde en yaygın türlerin başında gelir ve o toplumun dili, aynası ve kimliği durumundadır. Türkülerde duygu ve düşünceleri daha etkili, daha güzel ifade etmek amacıyla sembollerden de istifade edildiği bilinmektedir. Temaların seçimi, işlenişi, kullanılan malzemeler, renkler, simgeler, o milletin kültürü, düşünce sistemi ile şekillenir. Türküler, kültür malzemeleri içinde hususi yerini biraz da kullandığı dilden almaktadır (Köksel 2005: 82). Günlük hayatta yaşanan veya şahit olunan olay, durum, tutum ve davranışlarla ilgili duygular, düşünceler, sevinçler, kederler, nefretler, ümitler, inançlar; tabiata olan yönelimler ve tabiat unsurlarıyla olan ilişkiler açık bir şekilde türkülere yansır. Bazen de insan duygularını, fikirlerini, özlemlerini, sitemlerini ve isteklerini tabiatta var olan bir unsur üzerinden yansıtır türkülerde. Bulut da türkülerde kendisine bu suretle yer bulan bir tabiat hadisesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulut türkülerde bazen ağlayan canlı bir varlık gibi tasavvur edilir. Bulut, çok küçük su damlacıkları, buz kristalleri ya da her ikisinin karışımından meydana gelen kümeler olmasından dolayı diğer bir deyişle yağış taşıması özelliğinden ötürü, türküler de adeta hüznü bir insan gibi gözyaşı döker. Bu durum “dağlar yeşil giyer bulutlar ağlar”, “bulutlar gözyaşın döker dağlara” vb. dizelerle dile getirilerek bulut kişileştirilir.¹

¹ Dağlar yeşil giyer bulutlar ağlar
Gökyüzünde dalgalanır seslerim (Âşık Veysel Şatıroğlu)

Bulutlar gözyaşın döker dağlara
Dağlar menekşeye belenir gelir (Âşık Mahzuni Şerif)

Ben derdimi söylesem
Gün durur bulut ağlar (Mustafa Demirci-Muzaffer Sarısözen/ Elazığ)
Derdimi ben söylesem (vay Leylam)
Cöğdeki bulut ağlar (vay Leylam) (Muharrem Ertaş-Nida Tüfekçi / Kırşehir)

Bulutlar bazen de türkülerdeki turnalar gibidirler. Âşıklar arasında haber taşır, onlarla ilişki kurdururlar. Gökyüzünde sürekli yer değiştirmesinden, hareket edebilen bir yapıda olmasından kaynaklanan bir çağrışımla, bulutlar sevgiliye haber ve selam taşıyan ve ondan haber sorulan bir haberci gibidir. “Gidin bulutlar gidin, yârime selam edin” vb. sözler bulutun türkülerdeki bu işlevini ifade eder.²

*Git bulut kerem eyle
Var yâre selam eyle
Gecenin uykusunu
Gözüne haram eyle (Bilge 2001: 71)*

mani örneğinde de bulut, türkülerdeki söz konusu işlevine benzer bir görüntü arz etmektedir. Bulutun haber taşıyıcı özelliğini halk takvimindeki inançlardan da izleyebiliyoruz. Bilindiği gibi teknik açıdan henüz yeterli olunmadığı zamanlarda, toplumlar çok uzun zamana dayalı yerel deneyim, bilgi ve tahminlerle gökyüzü olaylarına ilişkin bilgilerini son derece yüksek doğruluk oranlarına ulaştırmışlardır. Yaşamın tamamen doğal etkenlere bağlı olduğu geleneksel toplumlarda hava tahminleriyle ilgili bilgiler kültürel bütün içerisinde önemli bir yere sahiptir. Tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu toplumlarda hava durumunun zararlı etkilerinden korunmaya çalışma düşüncesi ortaya çıkmıştır ve gökyüzünde ayın, bulutların ve yıldızların hareketlerinden ve görünümünden hareketle hava tahminleri yapılmıştır. Bulut da havanın yakın geleceğinden haber veren bir tabiat unsuru durumundadır. Bulutların rengine bakarak yakın gelecekteki hava durumunu tahmin etmek mümkündür. Hemen hemen bütün kültürlerde insanlığın ortak

Ben derdimi söylersem
Gök durur bulut ağlar (Filinta Niyazi-Ahmet Yamacı /Sivas)

Bulut gelir uyandırır,
Dağı taş dolandırır, (Kemal Altinkaya/ Muzaffer Sarısözen- Rumeli)

² Gidin Bulutlar Gidin
Yârime Selam Edin (Halil Biner-Muzaffer Sarısözen/ Şanlıurfa)
Gidin Bulutların Gidin Yüksek Yaylaya
Benden Çok Selamlar Olsun Paşa Dudu'ya (Ethem Özdil-Hüseyin Yaltrık/ Kavalalı-Rumeli)

Yağmura bulutlara
Sorar seni ararım (Âşık Gülâbi)

Mevsimler sende süslenir
Bahar kış ile beslenir
Yağmur buluta seslenir
Diline kurban olduğum (İlyas Şimşek)

Ovalar yeşil ovalar
Bulutlar yağmur kovalar (Osman Şanlıtuna-Rüstem Avcı/ Deliorman-Rumeli)

deneyimlerinden kaynaklanan geleneksel bilgiyle kara bulutlar yağmurun habercisi olarak bilinirken, bulutsuz gökyüzü havanın açık olacağı haberini vermiş olur.

Bulut denilen gökyüzü olayı, serbest bir hava kütlelerinde toplanmış gözle görülebilir su damlacıkları, buz kristalleri veya her ikisinin karışımından oluşan yapıdır. Yani bulut dendiği zaman yağış ama en çok da yağmur akla gelir. Yeryüzündeki suyun buharlaşıp göğe yükseldikten sonra bu yapı içinde su damlacıkları halinde yaşaması ve vakti geldiğinde tekrar yağmur olarak yeryüzüne düşmesi basit bir doğa olayının günümüz insanını şaşırtmayan sonucudur. Ancak bu bilinen tabiat hadisesi halk yaratıcılığında yağmur ve bulut sembolleri kullanılarak sevgili ve aşkın kavuşması olarak türkülerde kendine yer bulmaktadır.³ Yağmur ve bulut kavramlarının bir araya geldiği diğer türkülerde de bu ikili kavramın doğal durumu gözler önüne serilmektedir.

Büyük uygarlıklar her zaman gökyüzüne ilgi duymuştur. Karanlık geceleri aydınlatan ay ise toplumlarda her zaman hayranlık uyandırmıştır. Neredeyse bütün halklarda mitolojik sistemin en eski katmanlarından birini ay inancı oluşturur. Bu da ayın dünyaya yakın olması, gökyüzünde yerinin ve şeklinin değişmesi ve geceleri ortaya çıkarak yeryüzünü aydınlatmasından kaynaklanmaktadır. Türk kültüründe de ayla ilgili inanışlar güneşle ilgili inanışlara nispeten daha fazladır. Eski Türklerde doğaya, onun unsurlarına dolayısıyla güne ve aya olan saygı ve hürmetin tezahürü olarak destanlarda ay ve gün isimlerinin kullanıldığını görmekteyiz. Oğuz Kağan Destanında Oğuz Kağan’ın annesinin ismi Ay Kağan, çocuklarından birinin ismi ise Ay’dır. Manas Destanında Ay Çörök, Ay Hanım (Ayayım), Ay Koca, Ay Kulak, Ay Mergen, Altın Ay ve Ay Han; Başkurt Türklerinin Akbuzat Destanında Ayhılıv; Alpamış Destanında Berçinay; Köroğlu Destanının Özbek versiyonunda Hilalay, ayla ilgili isimlerden yalnızca bazılarıdır. Ay gökyüzündeki görüntüsünü, yanına bazen yıldızları bazen de bulutları alarak süsler. Gökyüzünde bulut ve ayın birbirine yakıştırılan bu görüntüsü türküyü yakan kişiye sevgilinin yüzü ve yüzüne dağılan saçları arasında bir ilişki kurdurur. “Buluta bağlanmış aya benziyor”, “Zannedersin ay buluta bağlanmış” gibi dizeler ay ve bulut metaforu kullanılarak sevgilinin yüzü ve saçları arasında bağ kuran dizelerdir⁴. Ay, klasik Türk şiirinde ve halk edebiyatında

³ Sen yağmur ol ben bulut
Maçka’da buluşalım (Hasan Tunç-Cemile Cevher /Maçka-Trabzon)

Sen bulut ol ben yağmur (yar elinden yar)
Yağa yağa gidelim (vur ellerim vur) (Mustafa Özgül/ Eğin-Erzincan)

Sen yağmur ol ben bulut
Bir avşam buluşalım (Osman Şanlıtuna-Necmi Berbergil/ Tutrakan-Rumeli)

Sen yağmur ol ben bulut
Yağarken kavuşalım (Bayram Aracı/ Ankara)

⁴ Buluta bağlanmış aya benziyor
Mahi yüzü ahu gözlü nazlı yar (Âşık Zevrâki- İsmail Özden)

özellikle de şiirde sevgilinin yüzüne metafor olarak kullanılan başlıca imgeler arasında yer alır. Sevgilinin yüzü şekil itibarıyla ve aydınlık, parlak oluşundan dolayı ayla ilgili kelimelerle ifade edilir. “Ayn onördü” benzetmesi güzel yüzlü kadınlar için günümüzde de kullanılan bir ifadedir. Klasik Türk şiirinde saç ve yüz ilişkisi yüzü çevreleyen saçların görünümünün yorumuna dayanır. Yüz ve saç renk ve nicelik açısından zıtlık ifade eder. Yüz, renk ve parlaklık açısından güneşe, aya ve gündüze benzetildiğinde saç gece veya gölgedir. Sevgilin saçıyla ilgili teşbih, mecaz ve tasavvurlar, hem klasik Türk şiirinde hem de halk şiirinde son derece zengindir. Saça ait benzetmelerin çokluğu âşığı etkileyen en önemli güzellik unsuru olmasından kaynaklanır. Saç genellikle siyah olarak ele alınır. Bu siyahlıktan hareketle aya ve güneşe benzeyen yüz arasında bir tezat yapılır. Saçın siyahlıkla ilgili pek çok kelimeyle tavsif edildiği görülür. Bulut(ebr), duman (dûd, duhân) bunlardan yalnızca ikisidir (Şamil 2011: 1854).

Bulut ve seher kavramlarını bir arada ifade eden türkülere geçmeden önce Türk dilinin günün bölümleriyle ilgili son derece zengin bir söz varlığına sahip olduğunu söylemek gerekir. Halk takvimi dediğimiz yerel takvim bilinen, yaygınlık kazanmış takvimlerden daha farklı olarak yılı bölümlere ayırır; ayları ve günleri başka bir biçimde adlandırır. Sabah, öğlen, akşam gibi zaman dilimlerinin arasına imsak, kuşluk, ikindi, yatsı gibi adlar eklenerek günün diğer bölümleri isimlendirilir. “Seher

Taramış zülfünü dökmüş yüzüne
Zannedersin bulut aya bağlandı (Kamber Yıldırım-Süleyman Yıldız / Tokuş Köyü-Sivas)

Çargahtı çevirir tel pervaz eyler
Sanırsın buluttur aya bağlandı (Âşık Erkanî/ Çıldır-Kars)

Ay doğar Giresun'dan
Haydi de bulutlar arasından
Kız yüzün görünüyor (Sırrı Sarısözen-Muzaffer Sarısözen/ Orta Anadolu)

Ay bulut arasından (ben nedem oy)
Eyle bir yar sevmişem (emminin kızı)
Katmer gülün hasından (ben nedem oy) (Fahriye Çalmlı- Muzaffer Sarısözen/ Erzincan)

Ay buluta giriyor
Gözüm yâri görüyor (Aziz Şenses/Adana)

Ağ göğsün üstüne bir bağ dikilmiş
Binbir çeşit çiçeklerden ekilmiş
Dün uğradım bir hücraya çekilmiş
Bulut mu gaplamış şu aya bakın (Davut Sulâri/ Tercan-Erzincan)

Ay bulutta bulutta
Mendilim kaldı dutta
Geleceksen gel gayri
On yedi benli Şadiyem
Daha gönlüm umutta (Nurten İnnap/ Uşak)

vakti” denilen zaman dilimi, Türk kültürünün bu şekilde isimlendirdiği, tan yerinin ağarmasından biraz önceki veya şafağın sökmek üzere olduğu, imsaktan az önceki vakittir. Ancak Türk kültüründe seher, sadece zamanın bir dilimi veya günün belli bir vakti değildir, hem zaman ve mekânı kuşatmış hem de bu boyutlardan uzak gerek kalbî gerek ruhanî bir mevzunun adıdır. İnsan günün diğer zamanlarında kalabalıklarda ya da karanlıklarda kendisini kaybederken sadece seherde kendisini bulup muhasebesini yapabilir şeklinde bir anlayış hâkimdir. Seher yeli ise türkülerde de sıklıkla karşımıza çıkan bir motiftir. Seher yeli diğer adıyla bâd-ı sabâ özellikle âşık ile sevgili arasındaki iletişimi ve haberleşmeyi sağlama özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Tasavvufta şükür vakti, rahmet kapılarının açıldığı vakit olarak bilinen seher vaktinde, âşığa sevgilin kokusunu, haberlerini taşıyan adına seher yeli denilen bu rüzgâr eser. Türkülerin asıl temalarından birinin aşk olduğu düşünüldüğünde, âşık ile mâşuğun olduğu pek çok türküde, önemli bir işlev yüklenen seher yeline rastlamak son derece tabiidir. Türk insanı sehre sırlarını verirken, seher de ona ne yeller, ne ayrılıklar, ne sükûnetler, ne dertler, ne ıstıraplar verir. Seher vaktinin bulutu, tıpkı bahar yeli gibi, rüzgâr gibi yârî sevdiğinden ayıran uzaklaştıran buluttur.⁵

Havanın durumu, çeşitli etkenlerle değişebilen zihinlerimize pek çok metafor sunar. Tıpkı havanın durumu gibi, duygularımız da bazen doğanın kararsız ve kontrol edilemez değişimleriyle benzerlik gösterir. Bu durum, duygusal atmosferimizi tanımlamada etkili bir anlatım biçimi sağlar. Havayla ilgili koşullar içerisinde anlık ruh halimizle ilgili en çok ilişkilendirilen güneşli bir havadır. Güneş ışığının duygusal anlamda olumlu bir yapıyı güçlendirdiği, olumsuz duyguları ve yorgunluğu azalttığı bilinen sonuçlardır. Duygusal atmosferimizi etkileyen her şey, davranışlarımızı da etkileyebilir. Bu etkilenme sanat olarak ortaya konulan her tür eserin içinde de kendini hissettirir. Bu bağlamda bulutlu havalar genellikle kasvet ve mutsuzluk veren ve insan psikolojisi üzerinde negatif etkileri olan havalardır. Bahar yağmurlarını yağdıran bulutları saymazsak, bulut daha çok kış, soğuk, kar gibi kavramlarla bir arada düşünülür. Örneğin Artvin yöresi baharı karşılama törenlerinde çocuklar; “Bulut git, güneş gel; saçlı kızı al da gel” dizesinin de yer aldığı bir mani söylerler (<http://yasarkalafat.info/?p=1492>). Türkülerde bulutlu hava dert, hüznün, gam, keder, ayrılık, umutsuzluk ve vuslatsızlık gibi kelimeleri yan yana getirir ve olumsuz duygular çağırır. İnsanoğlunun derdinden, hüznünden, sevdiğiyle ayrı düşmelerinden hava bulutlanır ve gökyüzüne bir kasvet hâkim olur. Bu olumsuz durum gökyüzü ile türküyü yakan kişi arasında karşılıklıdır. Bulutlu bir hava türküyü

⁵ Seherin bulutu baharın yeli
Sarı seller gibi götürür seni (Abdurrahim Karakoç-Zeynel Tufan)

Bulut gelir seher ile
Çiçek açar bahar ile (Kemal Altınkaya-Muzaffer Sarısözen/ Rumeli)

yakan kişiyi efkârlandırır.⁶ Göklerdeki bulutlu görüntünün umutsuzluğu anlattığı bir diğer örnek de şu manidir:

*Gökler bulutlu kaldı
Kuşlar umudlu kaldı
Anahtar yâr koynunda
Göynüm kilidli kaldı* (Bilge 2001: 81)

Kara bulut bütün kültürlerde ve tabiatla ilgili bilgilerde yağmurun habercisidir. Ancak kara renginin Türk kültüründe daha geniş bir anlama sahip olduğunu söylemek gerekir. Eski Türk inancına göre, bütün felâketlerin, sebebi olan yeraltı tanrısı “Erlik” kara renkle nitelendirilmiştir. Kara kelimesi Türk devlet teşkilatında, adlarda, hayvan ve bitki adlarının belirtilmesinde ve özellikle yas durumlarında; yön ve coğrafî tasvirlerde, kötü ruhların ifadesinde, bahtsızlık ve kader rengi olarak yoksulluk manasında kullanılmaktadır. Kara, “karakaş, kara göz” gibi olumlu kullanımlar yanında “kara haber, kara cahil, kara kış, kara yer” gibi olumsuzluk anlamları da taşır. Kara pek çok toplumda olduğu gibi, Türkler arasında da mâtem rengi olarak kullanılmıştır. Orhun Kitabeleri, Dede Korkut Kitabı gibi Türk kültürünün en eski metinlerinde kara bir yas ve bir acının karşılığıdır. Bir takım felaketler ve ölümler sonrasında karalar giymek, karalar bağlamak ağıt yakmak gibi yas âdetleri bütün Türk coğrafyalarının geleneksel kültüründe yaşar. Türkçe’de bugün bile kullandığımız “kara haber”, “kara ölüm”, gibi ifadeler yüzyılların ötesinden günümüze aktarılan sözlü kültür ürünlerindedir. Bulutlar genellikle beyazdır ancak bazen gökyüzünde gri veya siyah olarak da görülebilir. Gri ya da siyah görümlerinin nedeni, kalınlıkları nedeniyle güneş ışığının geçmesine izin vermemeleridir. Türkülerde göğü kara bulutların kaplaması, dağların başını kara duman sarması hayra alâmet değildir. Bu ifadenin geçtiği türkülerde bir ızdırabın, bir acının, umutsuzluğun izlerine rastlanır.⁷ Hatta öyle ki “mavi bulut” ifadesinin geçtiği

⁶ İkimizin derdinden
Havalar bulutlanır (Çekiç Ali/ Kırşehir)

Gül fidanın aşkından (ah yarelendim vay vay vay)
Gökyüzü bulutlanır (diley diley diley vay) (Muzaffer Sarısözen/Sivas)

Necibe'nin aşkından
Gökyüzü bulutlanır (Muzaffer Sarısözen/Sivas)

Güneşin önüne çekildi bulut
Karardı her yanım gün garip garip (Ozan Garip Dost)

Gökteki yıldızın üçü terazi
Bulutlara karışıyor birazı
Bu feleğin bize imiş garazı (Ali Canlı-Soner Özbilen/ Uzunlu Köyü-Boğazlayan-Yozgat)

⁷ Havayı Kapladı Bir Kara Bulut
Verdiğim Gülleri Koynunda Kurut (Zeki Salman-Zafer Gündoğdu/ Arguvan-Malatya)

şu türküde bile bu dünyadan muradını alamadan ölmüş bir insandan söz edilmektedir.

*Kurumuş yeşil otları
Toprak olmuş umutları
Gökte mavi bulutları
Bu mezarda bir garip var (Âşık Mahzunî Şerif)*

Bulut rengi kara, boz, mor, mavi her ne renk olursa olsun türkülerde ifade ettiği anlam bakımından çoğu zaman olumsuzdur. Kara bulut ifadesinin güzel bir benzetme unsuru olarak görüldüğü tek örnek Âşık Veysel’in şu sözlerinde karşımıza çıkmaktadır:

*Bir kökte uzamış sarmaşık gibi
Dökülmüş gerdana saçların güzel
Ufukta gözlerin bir ışık gibi
Kara bulut gibi kaşların güzel*

Günümüz bakış açısından farklı bir yaklaşımla eski dünya insanların, genel olarak doğaya, özel olarak doğadaki birçok varlığa kutsal anlamlar yükledikleri bilinmektedir. Onların dünyasında çeşitli hayvanlar ve bitkiler, ilahi kudretin doğrudan tecellileri hükmüne geçerek bir anlamda insan ve ruh âlemi arasında bir köprü vazifesi görürler. Bu durum yalnızca doğadaki canlılar için geçerli de değildir. Schimmel’in ifadeleriyle onlar, taşlara baktıklarında dahi korku duymuşlardır ki buna binaen Eski Sami Dinleri’nde olağandışı biçimleri olan taşları güç, yani “mana”yla dolu kabul etmişlerdir (Schimmel 2004: 20). Söz konusu dünyada dağlar tanrıların mekânları olarak düşünülmüştür, ırmaklar zannedildiği gibi yalnızca bu dünyaya ait değildir. Bu yaklaşımın izlerini Kuran’da da görmek mümkündür; öyle ki pek çok ayette yerde ve gökte var olan her şeyin Allah’ı tesbih ettiğinden bahsedildiği ve bunların insanı Allah’a ulaştıracak birer ayet olarak takdim edildiği görülür. Dolayısıyla İslami dönemde de âlemde yaratılmış her bir varlığın asla bir tapınma nesnesine dönüştürülmeden ilahi alanla ilişkili olduklarına dikkat çekilir. Dolayısıyla

Karlı Dağlar Kara Bulut İçinde
Yaylası Hüzünlü Yöresi Bir Hoş (Âşık Mahzunî Şerif)

Bahar Yandı Pınarların Kurudu
Dağlarımı Kara Bulut Bürüdü (Âşık Mahzunî Şerif)

Kara Bulut Gibi Göğe Ağarsın
Sulu Yağmur Gibi Yere Yağarsın (Turan Engin-Yücel Paşmakçı/ Erzincan)

Kara Bulut Gözlerimi Bürüdü
Kurumuş Fidanın Dalların Ömrüm (Yüksel Yıldız-Süleyman Yıldız/Tokuş Köyü-Sivas)

(Ah Ey) İskilip Üstünde Bir Kara Bulut
Ana Ben Gidiyom Sen Beni Unut (Osman Şan-Ömer Şan/ Orta Anadolu)

tabiat onların nazarında aynı zamanda ilahi anlamlarla doludur ki bu sebeple dağlar, taşlar, ağaçlar, rüzgarlar, yağmurlar ve bulutlar zaman zaman kutsal hüviyetleriyle de karşımıza çıkarlar (Koçak 2018: 185- 186) Bu bağlamda Hz. Muhammed'in yaşamı boyunca onu hiç yalnız bırakmayan ve sürekli başının üzerinde dolaşan bir "ak buluttan" söz edilir... O'nun insanüstülüğüne ve ulûhiyetine bir örnektir denerek geçirilen çok sayıdaki normal ötesi olaylardan biri de bu gizemli buluttur. Hz. Muhammed'in üzerinde dolaşan bu beyaz buluttan söz eden birden çok rivayet vardır. Bu rivayetler Hz. Muhammed'in doğduğu andan itibaren ve daha sonra da, sürekli olarak "göksel plânlar" tarafından koruma ve kontrol altında tutulduğunun en açık göstergelerinden biridir. İslami dönem kutsal metinleri ve daha öncesindeki ehl-i kitap metinleri göz önünde bulundurulduğunda bulutun günümüzdeki gibi yalnızca meteorolojik bir anlam taşımadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu meyanda bulutlar zaman zaman ilahî bir işaret olarak kabul edilmekte, kutsal bazı görevlerle ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu arka plan göz önünde bulundurulduğunda ise Hz. Peygamber'in bir bulut tarafından takip edildiği ve gölgelendirildiği şeklindeki anlatının bir doğa olayını kastetmediği ve buna binaen gelenek içerisinde de çoğunlukla öyle anlaşılmadığı ortaya çıkmaktadır. Netice itibariyle, ehl-i kitap geleneğinde İsrailoğulları'nın Tanrı tarafından seçilmişliklerinin, ihtiyaç duydukları zamanlarda Tanrı'nın onların yanında oluşunun ve onları destekleyişinin bir işareti olarak kullanılan bulut metaforunun, aynı anlamını Arap kültüründe de koruduğunu ve bu sebeple Hz. Peygamber'in Allah katındaki özel kişiliğini ifade etmek için aynı metaforun kullanıldığını anlamak kanaatimizce zor olmayacaktır (Koçak 2018: 183-202). İslamî dönemdeki bu inanışın bir uzantısı Cengiz Aytmatov'un "Cengiz Han'a Küsen Bulut" adlı romanında şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: "Dönemin en güçlü imparatoru olan Cengiz Han Avrupa'yı fethetmek amacıyla Batı seferine çıkar. Sefer çıkmadan önce bir kâhin bu sefer sırasında onun başı üzerinde küçük beyaz bir bulutun dolaşacağını ve onu koruması gerektiğini söyler. Seferin onyedinci gününde Cengiz Han bulutu görür ve Gök Tengri'nin ona bir ayrıcalık gösterdiğini anlar. Cengiz Han'ın sefere çıkarken kadınların çocuk doğurmasını yasaklamasıyla terslikler başlar. İlk başlarda bu kurala herkes saygı gösterir. Daha sonra birbirlerine âşık olan yüzbaşı Erdane ve karısı Togulan bu kurala uymayarak çocuk sahibi olurlar. Bunu öğrenen imparator ise ne kadar onları öldürmek istemese de halkın ona karşı olan saygısının azalmaması için onları idam ettirir ve beyaz bulut onu terk eder" (Aytmatov 2014). Halk arasında yaşayan efsanelerde "ulu zatların üzerine Allah tarafından gölge yapıldığı" şeklindeki inanmada, Araf Suresinde (160) açıklanan "...üzerlerine bulutla gölge çektik..." gibi ayetlerin de etkisi vardır (<http://www.kuranmeali.org/kuran/araf-suresi/ayet-160/8-ali-bulac-meali.aspx>). Sözlü kültürde ise bu hususu bir türkü ve mani üzerinden şöyle izleyebiliyoruz:

*Yâri yolladım yola
Gözlerim dola dola
Tanrım bir bulut gönder*

Yarıma gölge ola (Mustafa Özgül/Eğin-Erzincan)
Yolladım yâri yola
Gözlerim dola dola
Buluda çok yalvardım
Nazlıma gölge ola (Bilge 2001: 53)

Bu türkü ve mani örneklerinde buluta yâre gölge etmesi istenen olumlu bir anlam yüklenirken, Yunus Emre'nin şu dizelerinde olumsuz bir anlamıyla karşılaşırız.

Benim Ay'ım ışığına bulutlar gölge kılmaya
Hoş gedilmez doluluğu nuru yerden göğe açar (Gölpınarlı 1972: 53)

Türkülerdeki bulut görüntüsü yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Bulutlar gökyüzünde sürekli hareket eden yapılar olduğu için türküyü yakan kişi tarafından bu hareketler türkülerde felekle oynayan, kaynayan, havalanan, gürleyen, perem⁸ olmuş, ağan⁹ gibi sözlerle ifade edilirler. Bir bakıma bulutların yâre selam götürme işlevinde olduğu gibi kişileştirme özelliğiyle bu türkülerden bazılarında da karşılaşılır. Bulutların hareketiyle ilgili Fâtır Sûresi'nde açıklanan “Ve o Allah ki rüzgârı gönderir, böylece bulutları hareket ettirir” (http://www.kuranmeali.org/35/fatir_suresi/9.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx) şeklinde ifade edilen husus türkülerde de izlenebilmektedir¹⁰.

Türk insanının düşünce sisteminde duman ve bulut kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığı görülür. Eski Türkçede “tuman” duman anlamına gelir. Tuman adı aynı zamanda Uygurlarda kişi adı olarak da görülmektedir. Türk lehçelerinde “tuman” sözü “bulut ve karanlık” anlamına gelir. Dağları içine almış dumanla, dağlar üzerinde

⁸ Kayık, sandal anlamındaki “pereme” sözcüğünün türküde “perem” olarak ifade edildiği düşünülebilir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bc8eb2749f984.01262183

⁹ “Ağmak” sözcüğünün aşağıya inmek, düşmek, yağmak anlamlarından hareketle ve bulutun ağmasıyla, insanın ağlaması arasındaki benzerlikten ötürü “ağlamak” sözcüğüyle benzerlik gösterdiği düşünülmektedir.

¹⁰ Bulutlar Oynar Oynaşır Felekte

Gözüm Kaldı Hublar Şahı Melekte (Hasan Çıtak-Muzaffer Sarısözen/Artvin)

Bir Bulut Kaynıyor Sivas Elinde
Ucu Telli Mektup Geldi Yarimden (Zaralı Halil/Zara-Sivas)

Havaya Bulut Ağdı
Bursa'ya Tolu Yağdı (Yöre Ekibi/ Bilecik-Bozüyük)

Kara Bulut Gibi Göğe Ağarsın
Sulu Yağmur Gibi Yere Yağarsın (Turan Engin-Yücel Paşmakçı/ Erzincan)

Gökyüzünde Perem Olmuş Bulutlar,
İki Güzel Bir Kapıyı Kilitler..(Vasfiye Baransel-Muzaffer Sarısözen/Akşehir- Konya)

Gürledi Bulutlar Yağmadı Yağmur
Gözlerim Yaşlı Da, Yollarım Çamur (Mehmet İpek)

gezen duman çeşitleri için söylenen pek çok deyim vardır. Kaşgârlı Mahmud'daki bazı şiirler, Korku Ata'nın çocuğa ad verirken söylediği sözleri tamamlar ve aydınlatır mahiyettedir. Tuman turdu; "duman koptu, duman yükseldi" anlamına gelmektedir ve burada "duman" sözcüğü "bulut" anlamındadır. Yaşın atıp yaşnadı, tuman turup taşnadı; "şimşekler atıp çaktı, bulutlar durup karşılaştı" ; Bulut örüp kök örtüldü, tuman türüp tolu yağdı; "bulut çıkıp, gök örtüldü; duman toplandı dolu yağdı" (Ögel 1993: 235). Dumanlı hava tıpkı kara bulut gibi efkâr ve sıkıntı anlamı taşır. Anadolu'da rüyada duman ve havayı tozlu görmek, darlık, sıkıntı bunalma, efkâr anlamına gelir. Dedem Korkut Destanı'nda Salur Kazan, ordasını dumanlı görünce sıkıntılı bir rüya görmüş olur (Ögel 1993: 99). Türk kültür coğrafyasının genelinde halk inanmalarında rüyada duman görmek kaygı ve kederdir. Duman aşkın ve efkârın simgesidir. Baş dumanlı olmak da bu anlayışın bir uzantısıdır. Bu tespiti pek çok türküde izlemek mümkündür ve aynı anlam içeriği ile türkülerimizde de yer almıştır. "Yaylam senin ne dumanlı başın var", "Şu yüce dağları duman bürümüş", "Kışlanın ardını duman bağladı" gibi onlarca türkü zikredilebilir.¹¹ Duman aynı zamanda adeta sevginin gücünü ölçen bir sınav perdesidir, onu, sabırla ısrarla, özveri ile aşmak gerekir. Ercişli Emrah bu teşhisi pare pare dumanla anlatır;

*Bizim sahranın başı
Pare pare duman şimdi
Sevişmesi bir hoş olur
Ayrılması yaman şimdi*

¹¹ Baş dumanlı dağlar
Göğsü çimenli dağlar (Mustafa Demirci-Muzaffer Sarısözen-Elazığ)

Hosta'nın önu dağlar
Baş dumanlı dağlar (Mustafa Özgül/ Eğin-Erzincan)

Şu karşıkı karlı dağlar
Baş dumanlı dumanlı (Âşık Veysel Şatıroğlu-Muzaffer Sarısözen/ Şarkışla-Sivas)

E yaylalar yaylalar
Baş dumanlı dağlar (Hikmet Tanyaş-İbrahim Can/ Hemşin-Rize)

Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar
O yarin hasreti bağrımı dağlar (Sadık Miskini-Binali Bulut)

Erzincana girdim ne güzel dağlar
Erzuruma vardım dumanlı dağlar (Fidan Engin-Turan Engin/Erzincan)

Urfa'nın etrafı dumanlı dağlar,
Çiğerim yanıyor aney gözlerim ağlar (Cemil Cankat-Muzaffer Sarısözen/ Şanlıurfa)

E yaylalar yaylalar
Baş dumanlı dağlar (Hikmet Tanyaş-İbrahim Can/ Hemşin-Rize)

Türkü ve bulut kelimeleri yan yana getirildiğinde akla ilk gelecek türkü “Yemen Türküsü”dür. Osmanlı’nın Yemen’i topraklarına katmasının ardından burada birçok şehit verilmiştir. Her ne kadar Müslüman toprağı olsa da Yemen İngilizlerle birlik olarak Osmanlı’ya karşı savaş açmıştır. Beş farklı cephede çatışan Osmanlı Anadolu’dan sürekli Yemen’e asker göndermektedir. Buradaki çatışmalar o kadar kuvvetlidir ki Anadolu’daki aileler buraya giden çocuklarının bir daha geri dönmeyeceğini bilir. Bu türkü Yemen’e giden askerlerin bir daha geri dönmemesi üzerine yakılmış ve yıllarca ailelerin ağzından düşmemiştir¹². Türkü iki tasvir cümlesi ile başlar. Bu tasvir cümleleri Anadolu’nun özellikle doğusunda çok yaygın olarak kullanılan bu bölgeye özgün, vurguyla soru sorma yöntemidir. Bu yöntemde -dır bildirme eki daha kuvvetle vurgulanarak, cümle soru haline getirilir. Türkünün ilk cümlesinde bulutsuz havadaki duman sorulur. Ama dikkatli ve yöre vurgusuyla okunduğunda sade bir soru değil bir şaşkınlık ifadesi de vardır ki bu, türkünün yöredeki efsanesi ile de ilgilidir:

“Türkünün Muş’ta anlatılan hikâyesine göre yörede çok sevilen bir genç evlendiğinin ertesi günü askere Yemen’e gider. Askerler bir yerde toplanıp, sonra da yola çıkarılır. Onlar yürürken arkalarından toz bulutu kalker. Askerin genç eşi kocasını bir daha uzun yıllar göremeyeceğini, hatta geri gelmeyeceğini düşündüğünden uzun süre kafilenin peşinden ağlayıp ağıt yakar. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra Yemenden gelen bir asker genç kadına ölen eşinin asker çantasını getirir. Kendini kaybeden genç kadın bir yandan çantayı açıp içindekilere bakarken, bir yandan da ağıt halinde ‘Havada Bulut Yok’ türküsünü yakar” (<https://www.antoloji.com/nedir/havada-bulut-yok/>).

Türk kültüründe ve mitolojisinde diğer gökyüzü unsurları kadar yer tutmasa da özellikle yağmurla birlikte düşünüldüğünde “yağmur iyesi” kavramı içinde buluta da yer veren anlatılar bulunmaktadır. Bilindiği gibi Türk dünyasında yağmur yağdırmayla alakalı kimi benzer, kimi farklı çeşitli inanışlar, uygulamalar, iyeler ve araçlar mevcuttur. Yağmur yağdırmada çömçe gelin ve yada taşı ortak aracı; Burkut Ata ise ortak iye olarak kabul edilir (Gökçimen 2010: 69). Burkut Ata, Türk halklarının inanışına göre yağmurun ruhudur, elindeki tokmağı ile bulutları döverek, istediği yere yağmur yağdıran kutsal bir varlıktır ve dolayısıyla yağmurun sahibi olarak geçer. Kamçısını şakırdata şakırdata bulutları önüne katıp sürer ve istediği yere yağmur yağdırır. Özellikle Türkmenlerde Burkut Ata, gökyüzünde yaşayan, ara sıra yeryüzüne inen, elindeki tokmağı ile bulutları dövüp, istediği tarafa süren, yağmur yağdıran biridir (Gökçimen 2010: 70). Kazan Tatarlarında Börket Baba adıyla bilinen mitolojik varlığın yağmurun sahibi olduğu, tıpkı Türkmenlerde olduğu gibi kamçısını şakırdata şakırdata bulutları kovarak yağmur yağdırdığı, Gilmananov’un kitabında

¹² Havada bulut yok bu ne dumandır

Mehlede ölüm yok bu ne şivandır

Şu Yemen elleri ne de yamandır (Düriye Keskin-Muzaffer Sarısözen/Muş)

yer verdiği türkülerden de onun bulutları şu şekilde kovduğu görülmektedir: “Kük buylatıp Börket kile. Kara bolit örken kile” (Gök gürletip Börket gelir. Kara Bulutu dağıtıp gelir) (Bayat 2007: 154). Anadolu sahasında ise bir bulut iyesinin varlığı ile ilgili bilgiye rastlanmamakla birlikte Kars yöresinde meleklerin bulutları at gibi bindikleri, istedikleri gibi dolaştıkları, Tanrıdan aldıkları buyruk üzerine şimşekleri kamçı gibi kullanıp bulutları denizlere indirip suyu emdirdikleri, sonra gökyüzüne çıkararak yağmur yağdırdıkları inancı vardır. Yağmur tanelerinin gökyüzünden meleklerin kanatlarında indiklerine, bu yöntemle inmemeleri halinde beher damlanın tonlarca ağırlıkla yere inmeleri gerekebileceği türünden İslamî renge bürünmüş halk inançları da vardır. Anadolu sahasında bir bulut iyesine rastlanmazken Azerbaycan-Ağdaş il sınırları içerisindeki ünlü yatır “Bulut Baba”dır (<http://yasarkalafat.info/?p=1492>).

Bulutun Türk kozmolojisindeki durumuna baktığımızda “ejderha” motifiyle karşılaşırız. Mitolojide ejderhalar fırtına yapar, yağmur yağdırır, insanlara hastalıklar dökerler. Gökyüzünde bulutlar arasında barınan bir takım ejderhalar vardır. İnanışa göre ilkbaharda melekler gökteki ejderhalardan birisini zincire bağlı olarak, bulutlardan aşağıya, dağlara doğru sarkıtırlar. Bulut ejderha’nın kuyruğu kara duman gibi sallanır. Gökte melekler zincir ile tutup zapt edemezlerse, yere değen kuyruğu büyük felâketlere sebep olur. Bulut Ejderha’nın aşağıya sallanan kuyruğu, yerde neye değerse, ona dolanıp göğe çeker. Bulut motifiyle köken itibarıyla birlikte ele alınan ejder bütün dünyada Çin mitolojisine ve sanatına ait kabul edilirse de Türk mitolojisi ve sanatında büyük yer tutmuş, bereket, refah, güç ve kuvvet simgesi kabul edilmiş bir efsanevi yaratıktır (Çoruhlu 2006: 136). Yaşar Çoruhlu Türk kozmolojisinde yer ejderi ve gök ejderi olduğundan bahseder. Yer altında ya da derin sularda bulunan yer ejderi bahar döneminde yerin altından çıkar, pulları ve boynuzları oluştuktan sonra gökyüzüne yükselir, bulutların arasına karışır. Böylece yağmurun yağmasını sağlayarak, bereket ve refahın oluşmasına katkıda bulunur (Çoruhlu 2006: 137). Emel Esin, Köktürk Abideleri’ndeki bazı ejder resimlerinin Kök-luu’yu (yağmur meydana getirdiği sanılan gök ejderi) temsil ettiği ikonografik özelliklerden anlaşılmaktadır; Kök-luu gök gürültüsü ve yağmur simgesi olarak, Türk Budist metinlerinde de hükümdar değerinde yer almaktadır; Çin’de Şang döneminden itibaren ejderle ilgili bir yağmur ayini vardı. Gök ayininde de göğün kararması ve kara bulutların belirip yağmur yağması, kanatlı ejderlerin çektiği tanrı arabasının ayin yerine geldiğine işaret sayılırdı” demekte ve bulut ejder ilişkisini yağmur kavramı üzerinden açıklamaktadır (Esin 2001: 83-84,85, 116). Emel Esin bir başka yayınında ise Uygurca Budist metinler Kök-luu denilen lütufkâr yağmur yağdırıcıları en tepesine ulaşan “Ruhsal Ejder” kavramını ifade eder ve bulutlar arasında görünen gök ejderlerinin yanında genellikle dört ana yönü belirten ideogramlar vardır diyerek bulut-ejder ilişkisini gök unsuru üzerinden izah etmektedir (Esin 2004: 153-154). Yaşar Çoruhlu ise “ejder Uygurlarda suyun sahibi olarak da tasavvur edilmiştir. Ejderin bulutlar vasıtasıyla, yağmuru yağdıran bir sembol oluşu Anadolu Türk inançlarında da kuvvetle devam etmiştir. Ayrıca birçok minyatürde ejder-bulut ilişkisi doğrudan ve dolaylı bir şekilde zaman

zaman ele alınmıştır” diyerek ejder-bulut ilişkisini yağmur ve gökyüzü unsurlarından hareket ederek kurmuştur (Çoruhlu 2014: 41,50). Bulut ve ejder arasındaki bu ilişki, Türk süsleme sanatlarında da önemli bir yeri olan ve asırlardır kullanılan bir motif çeşididir. Çin sanatına ilişkin eserlere ve belgelere göre bulut motifi, mitolojik varlıklardan olan ejderha ve Simurg’un boğuşmaları esnasında öfke ve hırs ile burunlarından çıkan ateşi ve buharı simgelemektedir. Türkler tarafından stilize edilmiş ve çeşitlendirilmiş olan bulut motifi, kendine has üslubu ile asırlardır Türk süsleme sanatlarında, özellikle de yazma eser ciltlerinin “şemse”, “köşebent” ve “bordür” kısımlarının süslenmesinde önemli bir süsleme öğesi olarak kullanılmaktadır (Alparslan 2015: 665-667).

Sonuç olarak mitolojide ve inançlarda önemli bir yeri olan yağmur ve bulut motifi sadece türkülerde değil diğer Türk sözlü kültür ürünlerinde de karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Bulut, dua mahiyetindeki ve efsane ve ağıt türündeki ninnilerde¹³ bazı masallarda¹⁴ ve tekerlemelerde¹⁵ de türkülerdekine benzer biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ek olarak sözlü kültür, Allahın bulutlardan yağdırdığı rahmetle şehitlerin toprağını yıkadığını; definden hemen sonra ölünün serinlemesi için mezara su dökülmesinin rahmet olarak bilindiğini; kurbandan sonra yağın yağmurun kurbanların kanının toprakta çiğnenmeden yıkanması için yağdığını, kıtlık zamanlarında “yada taşı” ile ya da yağmur duasıyla bulutlardan yağmur yağdırıldığını aktarır. Bulut, sözlü kültür ürünlerinin çoğunda ve özellikle türkülerde ise bulut olmaktan çıkar ve başka bir şeye dönüşür. Edebiyat ve sözlü kültürün yaratmaları biraz da bunun için vardır. Bulut, sanatsal olarak farklı bir takım görüntülere bürünerek türkülerde dilimizin ve gönlümüzün yansıması olur. Bulut kelimesi türkülerde kara bulut, âşıkların efkârından bulutlanan gökyüzü, başı dumanlı dağlar, gibi yapılar içimde olumsuz anlamlar yüklenmesine rağmen; âşıktan maşuğa haber ve selam taşıyan bulut, sevgiliyi koruyan onu gölgeleyen bulut gibi yapılar içinde de olumlu anlamlar yüklenir. Genel olarak negatif bir çağrışımla efkâr, hüznün, gam, ümitsizlik gibi kelimeleri düşündüren bulut,

*Havaların bulutu,
Heybelerin kilidi,
Benim sevdiğim oğlan,
Bir ocağın umudu*

*Sarı çitin başları
Duman aldı dağları,
Kalkmış nereye gidersin*

¹³ Çelebioğlu 1995: 63

Çelebioğlu 1995: 65

Çelebioğlu 1995: 112

¹⁴ Yavuz 1992: 80-84

¹⁵ Duyamaz 2002: 242-243

Geldi murat ayları

sözlerinde de murattır, ümittir, dert ortağıdır, koruyucu perdedir. Ancak kanaatimizce bu birkaç örnek türkülerin bulut(lu) görüntüsünü çok fazla değiştirmeyecektir.

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, Ebru (2015), "Geleneksel Süsleme Sanatlarında "Bulut Motifi" ve El Yazma Eser Ciltlerinde "Bulut Şemseler"", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 41, 665-674.
- ATAMAN, Adnan (2009), *Bu Toprağın Sesi – Halk Musikimiz*, (Haz.: Süleyman Şenel) İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- AYTMATOV, Cengiz (2014), *Cengiz Han'a Küsen Bulut*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BAYAT, Fuzuli (2007), *Türk Mitolojik Sistemi-2*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BAŞGÖZ, İlhan (1993), *Türk Bilmeceleeri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BİLGE, Kilisli Rıfat (2001), *Mâniler* (Yay. Haz: Atâ Çatıkkaş) İstanbul: MEB Yayınları.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1995), *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul: Kitabevi.
- ÇORUHLU, Yaşar (2006), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ÇORUHLU, Yaşar (2014), *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dinî ve Edebî Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, Konya: Kömen Yayınları.
- DUYMAZ, Ali (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ESİN, Emel (2001), *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ESİN, Emel (2004), *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- GÖKÇİMEN, Ahmet (2010), "Türkmenistan'da Bir Yağmur İyesi 'Burkut Ata'" *Bilig* 52, 69-78.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1972), *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- KAPLAN, Ayten (2005), *Kültürel Müzikoloji*, İstanbul: Önsöz Basım Yayıncılık.
- KARAKURT, Deniz (2011), *Türk Söylence Sözlüğü, Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü* (e-kitap). Ankara.
- KOÇAK, Zeynep Canan (2018), "Bulut Motifinin Arkaik Temelleri ve Hz. Peygamber'i Gölgeleyen Bulut Rivayetleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59, 183-202.
- KÖKSEL, Behiye (2005), "Halk türkülerinde aynlık ve gurbet sembolleri", *Ortaç Türk Keçmişinden Ortaç Türk Keleceğine III. Uluslararası Folklor Konferansının Materialleri*, Bakü (13-16 Kasım), 82-94.
- ÖGEL, Bahaeddin (1993), *Türk Mitolojisi*, 1.Cilt (2. Baskı) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SCHİMMELE, Annemarie (2004), *Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri* (Terc. Ekrem Demirli). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ŞAMİL, Kürşat Şahin (2011), "Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi" *Turkish Studies* 6/3, 1851-1867.
- YAVUZ, Muhsine Helimoğlu (1994), *Masallar*, Ankara: Doruk Yayınları.

YILDIZ, Naciye (2008), “Sibirya Türklerinin Mitoloji ve İnançlarında Kötü ruhlar” *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 84-93.

< <http://www.kuranmeali.org/kuran/araf-suresi/ayet-160/8-ali-bulac-meali.aspx>> (13.10.2018)

< http://www.kuranmeali.org/35/fatir-suresi/9.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx> (13.10.2018)

<<https://www.antoloji.com/nedir/havada-bulut-yok/>> (18.10.2018)

< <http://yasarkalafat.info/?p=1492>> (01.10.2018)